

Pracovné rokovanie o zápise Gerulaty do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO
Kultúrna sála MÚ, Vývojová 8, Bratislava – Rusovce
11. mája 2011

This project is implemented through the CENTRAL EUROPE Programme and co-financed by the ERDF

Záznam z rokovania

Súčasť projektu CE „Dunajský Limes – svetové dedičstvo UNESCO“ – 1CE079P4

Prítomní: spolu cca do 50 účastníkov (hostia, MZ, občania); podľa prezenčných listín

Program:

1. Otvorenie, privítanie hostí, oboznámenie s programom
2. Prezentácie
 - a/ Prezentácia archeologického náleziska Gerulata
dr. Jaroslava Schmidtová, archeologička, Múzeum mesta Bratislava
 - b/ Prezentácia zámeru zapísať Gerulatu na Zoznam svetového dedičstva (SD)
UNESCO - Ing. arch. Ľubica Pinčíková, Pamiatkový úrad SR
3. Diskusia
4. Záver stretnutia

1. Pracovné stretnutie otvoril a viedol starosta MČ Dušan Antoš. Po privítaní hostí a predstavení programu odovzdal slovo PhDr. Jaroslave Schmidtovej z Múzea mesta Bratislava.

Dr. Schmidtová uviedla stručne problematiku rímskeho vojenského tábora Gerulata, ktorý na území Rusoviec prekvital v 1. až 4. st. n.l. Vysvetlila pojem Limes Romanus, t.j. hranice rímskej ríše, ktoré tvorili legionárske tábory, pomocné (auxiliárne) tábory a strážne veže a iné. V Gerulate išlo o pomocný tábor. V jeho bezprostrednej blízkosti sa nachádzala civilná osada, tzv. vicus a vo vzdialenejších polohách poľnohospodárske usadlosti typu villa rustica. V prezentácii dokumentovala aj začiatok systematického výskumu v druhej pol. 20. stor. a presnejšie kontúry kastela, z ktorého je v súčasnosti sprístupnená a odkrytá iba malá časť (expozícia Múzea mesta Bratislava). Väčšia časť tábora je skrytá pod zemou, na okolitých parcelách. Geofyzikálne výskumy tam pritom s istotou dokazujú výskyt archeologických murív. Dr. Schmidtová prezentovala aj najcennejšie nálezy z doterajšieho archeologického výskumu, pričom niektoré sú ojedinelé v rámci celej Európy (napr. dôkazy pôsobenia Kananefatov). Rímska ríša bola nábožensky pomerne tolerantná a aj samotná Gerulata ponúka dôkazy o existencii viacerých náboženstiev, ku ktorým patrili aj raní kresťania. Je možné a pravdepodobné, že ide o vôbec najstaršie doklady kresťanského náboženstva na území Slovenska.

Vojenský tábor Gerulata na území MČ Bratislava – Rusovce patrí k najvýznamnejším pamiatkam na území SR a ako taký je hodný najvyššej ochrany. V čase najväčšieho rozkvetu žilo v Gerulate spolu cca 3 000 obyvateľov, teda približne toľko, čo dnes.

Vzápätí po prezentácii Dr. Schmidtovej sa ujala slova Ing. arch. Ľubica Pinčíková z Pamiatkového úradu SR, ktorá sa venovala problematike zápisu pamiatok na Zoznam svetového dedičstva UNESCO (ďalej len „Zoznam SD UNESCO“).

Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva bol podpísaný v roku 1972 v Paríži a jeho zmyslom je ochrana cenných pamiatok, ktorých zachovanie je dôležité pre celé ľudstvo.

V prípade vojenského tábora Rusovce - Gerulata by spolu s lokalitou Iža - Kelemantia (v blízkosti Komárna) išlo o tzv. sériový zápis. Z Limes Romanus už niektoré časti sú zapísané do zoznamu, napr., Antoninov val a Hadriánov val vo Veľkej Británii alebo časti Limes Romanus na území dnešného Nemecka.

Návrh na zápis do zoznamu pamiatok UNESCO môže podať raz ročne iba členská krajina, teda v konkrétnom prípade Slovenská republika; za tým nasleduje proces posudzovania a rozhodovania Výboru svetového dedičstva. Tieto postupy sú zložité a veľmi prísne, takže dosiahnuť zápis nových lokalít do Zoznamu SD UNESCO nie je ani jednoduché, ani samozrejmé. Vždy musí ísť o výnimočné pamiatky, ktorým Výbor svetového dedičstva priznáva jedinečnú svetovú (univerzálnu) hodnotu.

Do roku 2010 pristúpilo k spomínanému dohovoru 187 štátov, ktoré sa zaviazali chrániť spolu 911 lokalít na území 151 štátov. Aj z toho vidieť, že pri zápise na Zoznam SD UNESCO ide o výnimočnú poctu.

Slovenská republika má dosiaľ na tomto zozname zapísané nasledovné lokality: Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia; Levoča, Spišský hrad a kultúrne pamiatky okolia; Rezervácia ľudovej architektúry Vlkolínec; Historické jadro mesta Bardejov; Drevené chrámy v slovenskej časti Karpatského oblúka; Jaskyne Slovenského krasu a Aggtelekského krasu (spolu s Maďarskom) a Karpatské bukové pralesy (spolu s Ukrajinou a Poľskom).

Zároveň Slovenská republika zaradila na tzv. „Predbežný zoznam“ – medzi lokality vytipované štátom na zápis do Zoznamu SD UNESCO nasledovné kultúrne pamiatky: Limes Romanus – rímske antické pamiatky na strednom Dunaji; Gemerské a abovské kostoly so stredovekými nástennými maľbami; Pamätník Chatama Sófera; Tokajskú vinohradnícku oblasť – súbor vinohradníckych pivníc, Koncept šošovkovitého historického jadra mesta Košice, Pamiatky Veľkej Moravy (Kostol sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch) a Pevnostný systém na sútoku Dunaja a Váhu v Komárne - Komárove. Okrem toho navrhuje na zoznam napísať aj päť prírodných pamiatok a jednu tzv. zmiešanú pamiatku.

V časovom harmonograme zápisu rímskeho vojenského tábora Gerulata a rímskeho vojenského tábora Iža možno predpokladať nasledovné etapy:

- jeseň 2011 – príprava nominačného projektu v SR
- do 1. 2. 2012 – podanie návrhu na sekretariát Centra svet. dedičstva v Paríži
- február – marec 2012 – posudzovanie kompletnosti podaného návrhu (z hľadiska formálnych náležitostí)
- marec 2012 – január 2013 – posudzovanie návrhu zo strany expertov ICOMOS (ICOMOS je medzinárodná rada pre pamiatky a sídla; hl. poradca UNESCO v záležitostiach zachovania a ochrany pamiatok)
- február – marec 2013 – zaslanie prípadných dodatočne požadovaných informácií
- jún 2013 – definitívne rozhodnutie o zápise Výborom svetového dedičstva (výbor volia členské štáty na generálnom zhromaždení)

Slovenská republika navrhuje zapísať na Zoznam SD UNESCO Gerulatu v rozsahu, v akom je dnes vyhlásená národná kultúrna pamiatka, t.j. v hraniciach pozemku sprístupnenej expozície Múzea mesta Bratislava. *Podmienkou zápisu* je však aj ochranné pásmo zapisovanej pamiatky. Pre účely zápisu na Zoznam SD UNESCO by ochranným pásmom bola celá Pamiatková zóna Rusovce, pričom je potrebné vytvoriť vhodný územno-plánovací nástroj na úrovni zóny – územný plán zóny, ktorý by obsahoval územný priemet ochrany pamiatkovej zóny. Občania by mali jasne definované územné plánovanie na úrovni zóny so všetkými limitmi. Územný plán zóny by bol základným riadiacim nástrojom v celom území Pamiatkovej zóny Rusovce, ktorá by súčasne tvorila ochranné pásmo navrhovaného územia svetového dedičstva.

Ľ. Pinčíková pri tejto príležitosti informovala aj o zámere Pamiatkového úradu SR vyvolať opakované správne konanie vo veci rozšírenia národnej kultúrnej pamiatky – archeologickej lokality Gerulata; ktoré smeruje k chráneniu fyzickej podstaty pozostatkov rímskeho tábora.

Jednou z podmienok pre podanie nominácie je vytvorenie funkčného riadiaceho systému navrhovanej lokality - manažmentu. Pod pojmom „Riadiaca skupina“ sa myslí pracovný tím rôznych zainteresovaných inštitúcií, ktorí spolupracujú v záujme ochrany vzácných hodnôt v lokalite SD UNESCO a v záujme eliminácie ich ohrozenia.

Riadiaca skupina „Limes Romanus – rímske antické pamiatky na strednom Dunaji“ by mala mať 15 stálych členov, okrem MČ Bratislava – Rusovce a obce Iža napr. Pamiatkový úrad SR, Ministerstvo kultúry SR, krajské pamiatkové úrady v Nitre a Bratislave, Archeologický ústav SAV, Bratislavský a Nitriansky samosprávny kraj, HI- mesto SR Bratislava, Podunajské múzeum Komárno, Múzeum mesta Bratislava, Lesy SR, š.p., či Slovenský vodohospodársky podnik, š.p. Mestská časť Bratislava – Rusovce ku dňu konania pracovného stretnutia svojho zástupcu do riadiacej skupiny nenominovala. Do riadiacej skupiny môžu byť prizývaní aj zástupcovia ďalších orgánov a inštitúcií.

Na záver prezentácie uviedla Ľ. Pinčíková výhody a nevýhody zápisu na Zozname SD UNESCO. Medzi najväčšie výhody patrí obrovská medzinárodná prestíž, prínosy z predpokladaného rozšíreného cestovného ruchu a monitoring územia, ktorý napomôže indikovať a riešiť problémy i na rezortnej úrovni. Výhodou je aj osobitný systém financovania lokalít svetového kultúrneho dedičstva prostredníctvom dotačného systému MK SR – podprogram 1.2. „Obnovme si svoj dom“ a prioritizovanie týchto lokalít UNESCO v rámci iných grantových schém iných rezortov a i.

Nevýhodou môže byť však aj zvýšený cestovný ruch (treba ho správne riadiť) a rovnako aj zvýšený monitoring.

Zhrnutie otázok a problémových okruhov

V diskusii kládli otázky prítomní občania, poslanci i starosta MČ.

Niektorí rečníci vystupovali opakovane, viaceré otázky boli obsahom príbuzné alebo zhodné. Niektorí obyvatelia sa pri vystúpeniach nepredstavovali, preto nie je možné poznamenať ich názory alebo otázky jednotlivo.

V odpovediach reagovali takmer všetci prítomní hostia, ich odpovede sa navzájom dopĺňali a nadväzovali na seba. Preto ani odpovede nie sú uvedené jednotlivo.

Zmysel zápisu na zoznam UNESCO

Niektoré otázky namietali, že podmienky v Iži (pripravovaná na zápis) alebo v Levoči (už zapísaná) sú odlišné, než v Rusovciach.

V Levoči je zapísaná historická časť stredovekého mesta, v rámci ktorého sa nachádzajú aj archeologické náleziská, ale chránené sú aj jednotlivé domy. Približne 20 – 30 domov ročne získava financie na obnovu, zatiaľ sa ani 1 obyvateľ/vlastník nestožoval, že by ho zápis na Zoznam SD UNESCO poškodil.

Lokality, zapísané na Zozname SD UNESCO, ako celok zo zápisu profitujú, pretože sa v nich zintenzívňuje cestovný ruch, mení sa skladba návštevníkov, ceny nehnuteľností stúpajú, profitujú miestni dodávatelia služieb a produktov.

Zápis na zoznam je ako členstvo vo VIP-klube; treba si však uvedomiť, že zápis je dobrovoľný. Okolité krajiny, napr. Maďarsko aj Rakúsko, sa o zápisy usilujú a ak sa my budeme tváriť, že nič cenné na zápis na Slovensku nie je, tak nám zápis nikto nebude vnucovať. O zápis svojich pamiatok sa usilujú celé vlády a celé krajiny, na vyhlásenie výsledkov sa netrpezlivo čaká, na zasadaní Výboru svetového dedičstva sú prítomní predstavitelia vlád a štátov, národné televízie a pod. Je to obrovská medzinárodná prestíž, o ktorú by sme sa rozhodne mali usilovať.

Pamiatková zóna Rusovce ako ochranné pásmo Gerulaty v súvislosti so zámerom zapísať pamiatku na Zoznam SD UNESCO versus rozšírenie územia národnej kultúrnej pamiatky Gerulata

Otázky zisťovali, či ide o totožnú záležitosť.

Problematiku treba rozdeliť na dve oblasti:

a/ UNESCO

Pri zápise Gerulaty na Zoznam SD UNESCO je podmienkou, aby daná pamiatka mala svoju ochrannú zónu. Na tieto účely z hľadiska legislatívy postačuje fakt, že Rusovce sú vyhlásené za pamiatkovú zónu a inú hranicu ochrannej zóny nie je potrebné kvôli zápisu do zoznamu určovať. V prípade, že sa Gerulata na zoznam zapíše s ochranným pásmom v rozsahu celej pamiatkovej zóny Rusovce, je nevyhnutné, aby sa začal spracúvať územný plán zóny. Ten nemusí byť hotový v čase, keď sa bude pamiatka na zápis pripravovať, ale musia existovať záväzné prísluby MČ, že územný plán zóny bude vypracovaný.

Postup na zapísanie pamiatky do Zoznamu SD UNESCO nemá charakter správneho konania.

Na Zoznam SD UNESCO sa navrhuje iba samotná Gerulata, nie okolité nehnuteľnosti.

b/ Rozšírenie územia NKP

Pred cca 3 rokmi už bolo vedené správne konanie vo veci rozšírenia objektivej skladby NKP (rozšírenie existujúceho územia NKP o ďalšie parcely). Správne konanie však bolo kvôli procesným pochybeniam zastavené, resp. ukončené bez dosiahnutia zámeru. Obyvatelia sa cítili podľa svojich slov obídení, dokonca až podvedení.

V súčasnosti sa pripravuje začatie nového správneho konania vo veci zmeny vyhlásenia objektivej skladby národnej kultúrnej pamiatky – archeologická lokalita Gerulata. V zmysle správneho konania budú všetci vlastníci dotknutých pozemkov účastníkmi konania a môžu vyjadriť svoje pripomienky a názory.

Súvislosť medzi zápisom na Zoznam SD UNESCO a zamýšľaným rozšírením hraníc NKP existuje z hľadiska témy ochrany podstaty archeologických nálezov rímskeho tábora, t.j. že stále ide o problematiku jednej a tej istej pamiatky. Zápis do Zoznamu SD UNESCO nie je podmienený rozšírením hraníc NKP, ale zabezpečenie zachovania autentickej podstaty

archeologických nálezov v ochrannom pásme, osobitne však rímskeho vojenského tábora je nevyhnutné. Rozšírenie hraníc NKP tomu určite napomôže, ale nie je podmienkou pre zápis pamiatky do Zoznamu SD UNESCO. Ide o dva rozličné právne postupy, s rôznym výstupom a s rôznym procesom.

Stupeň ochrany

Otázky boli zamerané na to, aký bude režim ochrany v súvislosti s UNESCO-m; občania požadovali záruky, že nebudú porušené vlastnícke práva k ich nehnuteľnostiam (300 – 400 rokov sa nebude hýbať s domami a že ich budú môcť využívať); ak sa pamiatka zapíše do Zoznamu SD UNESCO, či je predpoklad, že stavebný režim a dohľad nad dňaním v tomto území bude prísnejší; aj keď na druhej strane, režim pamiatkovej zóny v Rusovciach nás ochránil od toho, že tu nemáme 8- a viacposchodové domy; ľudia majú strach o svoje pozemky a o svoje domy; keď bude pamiatka zapísaná na zoznam UNESCO, tak sa chránené územie určite bude rozširovať; vôbec nie je isté, čo je pod zemou; nijaké rozširovanie hraníc nie je potrebné; keď bude rozšírené územie NKP, vlastníci môžu byť vyvlastnení; obyvatelia budú vystahovaní a čo ich potom čaká; vlastníci práve predali pozemok, môžu si tam noví vlastníci postaviť dom; v podstate sme s Gerulatou na tom istom bode ako pred 3 rokmi, keď bolo správne konanie zrušené; ako by dopadli vlastníci, keby sa pamiatka zapísala na Zoznam SD UNESCO; prečo je potrebné rozšíriť hranice NKP?

Moderná pamiatková starostlivosť nechráni pamiatky pred ľuďmi, ale pre ľudí – avšak pre všetkých, nielen pre tých, ktorí na území momentálne žijú. Zástupcovia pamiatkových orgánov nemajú v úmysle nikoho vystahovať, ani zbúrať existujúce domy, alebo zabrániť využívaniu pozemkov na záhrady. Takéto vysvetľovanie pamiatkovej ochrany je zavádzaním verejnosti. Dôležité je to, aby v území nevznikali nové stavby, ktoré by archeologické nálezy, pamiatky poškodili alebo zamedzili prístup k nim v budúcnosti. Pri stavebnej činnosti na území PZ Rusovce je už v rámci súčasných podmienok ochrany každý stavebník povinný komunikovať s Krajským pamiatkových úradom Bratislava a strpieť v prípade potreby aj archeologický prieskum.

Na zápis do Zoznamu SD UNESCO sa pripravuje súčasné územie múzea. Na okolitých pozemkoch sú pod zemou stavby vojenského tábora, o ktorých archeológovia vedia na základe meraní a tzv. neinvazívnych metód prieskumu územia, ako aj na základe poznania stavebných pravidiel rímskych vojenských táborov. Nálezy, ktoré sú v súčasnosti ešte ukryté pod zemou, majú oveľa vyššiu hodnotu, než tie, ktoré už sú sprístupnené. Preto je potrebné územie NKP rozšíriť.

Vlastníkom archeologických nálezísk je v súlade s Ústavou SR Slovenská republika bez ohľadu na to, či ide o pamiatky, ktoré už sú formálne chránené, alebo nie sú (napr. náleziská, iba objavené pri výstavbe diaľnice, stavbe plynofikácie, kanalizácie a pod.) Ak aj pozemky nad lokalitami majú svojich vlastníkov (FO, PO, cirkev, neziskový sektor, atď.), tí v nijakom prípade nie sú vlastníkami archeologických nálezísk a stavby, ktoré na svojich pozemkoch doteraz už postavili, nie sú automaticky pamiatkami.

Archeologické lokality, ktoré sú vyhlásené za NKP, majú prísny režim ochrany aj prezentácie a musia ostať in situ, t.j. na svojom pôvodnom mieste. Možno predpokladať, že ak sa rozsah NKP zväčší, stavby nových objektov na tomto území budú obmedzené až vylúčené; zmyslom vyhlasovania archeologických NKP je totiž práve ochrana toho, čo je skryté pod zemou. Ak sa tieto hodnoty, patriace všetkým, vo verejnom záujme nemajú chrániť, nemá zmysel vyhlasovať NKP. V prípade Gerulaty ide o jedinečné pamiatkové hodnoty.

Nástrojom na reguláciu stavebnej (aj inej) činnosti v MČ Rusovce by mal byť územný plán zóny (v súčasnosti ho MČ nemá), vypracovaný aj na základe Zásad pamiatkovej ochrany Pamiatkovej zóny Rusovce. ÚP zóny môže určiť výškovú hladinu zástavby, chránené pohľady, merítka, možnosti zahustiť alebo vylúčiť ďalšiu zástavbu, pričom môže diferencovať najcennejšie a menej cenné územia a pravidlá v ich rámci. ÚP zóny je pomôckou pre všetkých: pre MČ, pamiatkarov, obyvateľov a jednotlivých vlastníkov či užívateľov, developerov a pod., pretože všetci vedia, čo je v danom území prípustné. Je základným a dôležitým nástrojom riadenia akejkoľvek činnosti v území.

Problematika vlastníkov

Otázky sa sústredili na to, či by nebolo jednoduchšie zmeniť legislatívu tak, aby sa urýchlilo vysporiadanie pozemkov – vlastníci by dostali náhradné pozemky, resp. ich pozemky by mohli byť vykúpené.

Vo všeobecnosti je pri správe NKP a vôbec pamiatkových objektov jednoduchšie, keď ich vlastní čo najmenší okruh vlastníkov, prípadne ak ide o vlastníkov z verejnej sféry. Riešenie prostredníctvom zámeny pozemkov a vyjednávanie s vlastníkmi podporuje aj MK SR. P. Ižvolt pripomenul, že na rokovaní na MK SR dňa 15.7.2010 sa MČ zaviazala pripraviť podklad (zoznam pozemkov) pre rokovanie MK SR so Slovenským pozemkovým fondom vo veci novej výmeny pozemkov.

Problematika ÚP zóny

Ministerstvo kultúry SR má k dispozícii podporné zdroje na spracovanie územného plánu zóny (v prípade cenných území), avšak najbližší možný termín na ich pridelenie je budúci rok. Je pravdepodobné, že spracovanie ÚP zóny by dokázalo podporiť aj Ministerstvo výstavby, dopravy a regionálneho rozvoja SR, pod ktoré v súčasnosti patrí aj problematika cestovného ruchu.

MČ Bratislava – Rusovce zisťovala orientačne cenu ÚP zóny v rozsahu celej Pamiatkovej zóny Rusovce. O odhad požiadala spoločnosť AUREX, s.r.o., pretože táto spoločnosť v minulosti už pre celé územie vypracovala urbanistickú štúdiu. Odhadovaná orientačná cena je 50 – 55 000 €. (V prípade, že by sa MČ rozhodla pre obstaranie ÚP zóny, musí sa vyhlásiť verejné obstarávanie; konečná cena a dodávateľ by boli známi až po jeho skončení.) Vypracovanie ÚP zóny je však možné rozčleniť aj do niekoľkých etáp, čím by sa aj obstarávacia cena rozložila na niekoľko menších položiek, ktoré by bolo možné získať postupne.

Spolupráca s hl. mestom SR

Na stretnutie bol pozvaný primátor hl. mesta SR, resp. ním určená osoba. Zástupcovia hl. mesta sa ospravedlnili kvôli iným pracovným povinnostiam. Angažovanosť hl. mesta SR je dôležitá ako zriaďovateľa Múzea mesta Bratislavy, ako vlastníka pozemkov, na ktorých leží múzeum, ale aj niektorých iných pozemkov v blízkosti Gerulaty. V neposlednom rade ide pri zápise Gerulaty na Zoznam SD UNESCO o jedinečnú príležitosť pre celé hlavné mesto SR.

Zloženie riadiacej skupiny

Otázka znela, či by v riadiacej skupine pre „Limes Romanus – rímske antické pamiatky na strednom Dunaji“ nemali byť zastúpení vlastníci pozemkov v ochrannom pásme.

Do riadiacej skupiny (RS) deleguje zástupcu mestská časť Rusovce – zastupiteľstvo, ktoré už zastupuje jednotlivých občanov – vlastníkov pozemkov v ochrannom pásme (Pamiatkovej zóne Rusovce); táto skupina je koncipovaná ako skupina vlastníkov, správcov a dotknutých organizácií verejnej správy v navrhovaných lokalitách SD UNESCO a v ich ochranných pásmach. Ďalší záujemcovia sa môžu stať súčasťou RS so štatútom prizvaných členov po odsúhlasení RS.

Pracovné rokovanie, napriek tomu, že jeho tón miestami určovali negatívne emócie, bolo nevyhnutné a je krokom k vysvetľovaniu celej záležitosti. Diskusia bola osožná, aj keď sa na nej tentoraz zúčastnili najmä obyvatelia z blízkosti Gerulaty, čo nevylučuje možnosť ďalších stretnutí. Zápis na Zoznam SD UNESCO nie je totiž len záležitosťou tých, ktorí bývajú v blízkosti, ale všetkých obyvateľov mestskej časti.

Bratislava, 19. mája 2011

Spracovala:
Oľga Gáfriková, prednostka MÚ

Dušan Antoš, starosta